

УДК 355.1:2:316

DOI <https://doi.org/https://doi.org/10.31392/cult.alm.2026.2.2>**Леньов Андрій Андрійович,***аспірант кафедри філософії**Рівненського державного гуманітарного університету**orcid.org/0009-0000-9146-3390**andriy.lenev@gmail.com**Scopus Author ID: 58674850300***Панчук Ірина Іванівна,***докторка філософських наук, доцентка,**завідувачка кафедри філософії**Рівненського державного гуманітарного університету**orcid.org/0000-0001-6301-4280**panchuk79@ukr.net**Scopus Author ID: 57297302300*

ВІЙСЬКОВЕ КАПЕЛАНСТВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ГОРИЗОНТАЛЬНОЇ ДІЇ

У статті запропоновано концептуальне осмислення військового капеланства як соціального феномену горизонтальної дії. На основі вивчення світового та вітчизняного досвіду розкрито сутність цього інституту та етапи його становлення. Особливу увагу приділено генезису українського військового капеланства, розвиток якого розпочався з відновленням незалежності держави та був тісно пов'язаний з переосмисленням ролі релігії у ЗСУ та пошуком оптимальних форм задоволення духовних потреб військовослужбовців. У прагненні виробити механізм його реалізації, Церкви, релігійні організації та наукова спільнота, проводили активну науково-організаційну та просвітницьку роботу, спрямовану на вироблення ефективних моделей військово-церковної взаємодії та подолання нормативних і світоглядних бар'єрів між армією та релігійними спільнотами.

Попри значні зусилля церков, релігійних організацій та державних структур, до 2014 року інститут військового капеланства залишався неоформленим. Ця обставина не завадила священнослужителям різних конфесій продемонструвати активну громадянську позицію, як під час Революції Гідності, так і довготривалого протистояння російській військовій агресії. Вже на початку бойових дій, священники різних конфесій, розгорнули служіння в зоні конфлікту, де на волонтерських засадах, вони виконували роль духовних наставників, та, разом з офіцерами соціально-психологічної служби, надавали морально-психологічну підтримку військовим, їхнім родинам та сім'ям загиблих. Відсутність інституалізації їхньої діяльності супроводжувалася низкою викликів, які спонукали державу ухвалити закон, що регламентував капеланське служіння, перетворюючи його з волонтерської ініціативи на формалізовану та чітко організовану державну службу. Її поява не припинила волонтерської діяльності священників, які попри численні складнощі й надалі надають всебічну підтримку військовим та їхнім родинам, тим самим зберігаючи «горизонтальну» енергію, а з нею й здатність українського суспільства розвивати громадянське суспільство та знизу витворювати необхідні суспільні інституції.

Ключові слова: капелан, інститут військового капеланства, волонтерська діяльність, громадянське суспільство, резильєнтність, душпастирська робота, морально-психологічна підтримка, морально-патріотичне виховання.

Lenov Andrii,

*Postgraduate Student at the Department of Philosophy
Rivne State University of the Humanities
orcid.org/0009-0000-9146-3390
andriy.lenev@gmail.com
Scopus Author ID: 58674850300*

Panchuk Iryna,

*Doctor of Philosophy, Associate Professor,
Head of the Department of Philosophy
Rivne State University of the Humanities
orcid.org/0000-0001-6301-4280
panchuk79@ukr.net
Scopus Author ID: 57297302300*

MILITARY CHAPLAINCY AS A SOCIAL PHENOMENON OF HORIZONTAL ACTION

This article offers a conceptual analysis of military chaplaincy as a social phenomenon of horizontal action. Based on an examination of international and domestic experience, it explores the essence of this institution and the stages of its development. Particular attention is paid to the genesis of Ukrainian military chaplaincy, the development of which began with the restoration of the state's independence and was closely linked to a rethinking of the role of religion in the Armed Forces of Ukraine and the search for optimal ways to meet the spiritual needs of military personnel. In an effort to develop a mechanism for its implementation, the Church, religious organizations, and the academic community carried out active scientific, organizational, and educational work aimed at developing effective models of military-church interaction and overcoming regulatory and ideological barriers between the army and religious communities.

Despite significant efforts by churches, religious organizations, and state structures, the institution of military chaplaincy remained unregulated until 2014. This circumstance did not prevent clergy of various denominations from demonstrating an active civic position, both during the Revolution of Dignity and during the long-term confrontation with Russian military aggression. At the beginning of the hostilities, priests of various denominations began serving in the conflict zone, where they volunteered as spiritual mentors and, together with officers of the social and psychological service, provided moral and psychological support to the military, their families, and the families of those killed. The lack of institutionalization of their activities was accompanied by a number of challenges that prompted the state to pass a law regulating chaplaincy, transforming it from a volunteer initiative into a formalized and clearly organized state service. Its emergence did not stop the volunteer activities of priests, who, despite numerous difficulties, continue to provide comprehensive support to the military and their families, thereby preserving the "horizontal" energy and, with it, the ability of Ukrainian society to develop civil society and create the necessary social institutions from the bottom up.

Key words: chaplain, military chaplaincy institute, volunteer activity, civil society, resilience, pastoral work, moral and psychological support, moral and patriotic education.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна – це багаторівневе явище, яке поєднує бойові дії з інформаційними, психологічними, економічними та соціальними викликами. Вони ставлять перед кожним українцем низку глибинних екзистенційних питань, пов'язаних із сенсом життя, особистою відповідальністю, вибором між обов'язком і самозбереженням тощо. За таких умов цілком закономірно зростає увага до діяльності інституцій, які надають морально-психологічну підтримку цивільному населенню й тим самим забезпечують

його здатність зберігати внутрішню стійкість та моральну цілісність у найскладніших обставинах, та військовим, від діяльності яких залежить ефективність функціонування армії в умовах високотехнологічної гібридної війни.

Очевидно, що зростання потреби населення в духовній та моральній підтримці, супроводжувалося пропорційним зростанням кількості ініціатив та інституцій, які, реагуючи на виклики часу, здійснюють морально-психологічний супровід постраждалих від війни та людей, що опинилися в кризових умовах.

В цьому контексті можна згадати Всеукраїнську програму ментального здоров'я «Як ти?», яка здійснюється через модель кроссекторальної взаємодії та передбачає створення Центрів життестійкості у всіх регіонах України з безоплатною психосоціальною допомогою, психологічні служби у медичних закладах, при університетах, державних установах та недержавних організаціях, гарячі лінії довіри, онлайн-платформи та проекти, волонтерські групи психологів та психотерапевтів та багато інших громадянських ініціатив.

Стійке зростання спектра інституцій, що забезпечують ментальну підтримку, на наш погляд, є надзвичайно важливим кроком на шляху подолання викликів сучасності та забезпечення ментальної стійкості українського суспільства. Не менш важливим елементом цього процесу залишається інститут військового капеланства, який, після законодавчого закріплення у 2021 році, став важливим складником державної системи забезпечення морально-психологічної та духовної підтримки військовослужбовців. На відміну від служб, які надають психологічну підтримку, капеланство спрямоване на організацію «заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців та працівників Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Державної прикордонної служби України і членів їх сімей» (Про Службу військового капеланства, 2021). Діяльність інституту охоплює всю сферу екзистенційних смислів та цінностей, що дозволяє йому надавати духовну підтримку навіть в умовах безперервної зовнішньої загрози.

З огляду на виняткову роль військового капеланства у забезпеченні життєздатності українського суспільства в умовах довготривалої війни, вивчення, систематизація та оптимізація методів його діяльності є надважливим завданням. Його розв'язання дасть можливість стандартизувати підходи, впорядкувати організаційну структуру, кадрову політику, тим самим сприяти підвищенню рівня духовної підтримки для військових і цивільних. Не меншим науковим інтересом відзначаються дослідження, що розглядають військове капеланство в контексті волонтерських практик громадянського суспільства. Вони дають можливість показати

механізм перетворення стихійної суспільної енергії на стійку модель національної резильєнтності, в межах якої духовна підтримка може стати фундаментом для подолання моральних травм війни та зміцнення зв'язку між армією і цивільним суспільством.

Аналіз останніх досліджень. Інститут військового капеланства має довготривалу історію в арміях західних держав, а тому багато аспектів його функціонування всебічно дослідженні науковцями. Прекрасним свідченням цьому можуть стати праці К. Бестерман-Даган (Besterman-Dahan et al., 2012), Л. Карі та Т. Ходжсона (Carey & Hodgson, 2018), Дж. Грімелл та Г. Бредбі (Grimell & Bradby, 2022), Б. Сталлінга, (Stallinga, 2013), Дж. Вортманна (Wortmann et al., 2017), Г. Цана (Zahn, 1969) та низки інших дослідників, які вивчали роль військових капеланів у подоланні травматичного досвіду, викликаного війною, та забезпеченні життєздатності військових та ветеранів. Зростання уваги до цих питань, як стверджує шведський дослідник Я. Грімелл (Jan Grimell), стало закономірним наслідком низки сучасних війн. Вони поставили перед військовими та їхніми родинами глибинні екзистенційні питання та змусили орієнтуватися у переживаннях, пов'язаних зі смыслом життя, стражданням, надією тощо. Війна, зауважує в продовження своєї думки вчений, незалежно від віри чи невіри, релігійних практик, наявності чи відсутності духовної ідентичності породжує виклики, подолати які можуть допомогти капелани (Grimell, 2025, с. 107).

Не менш активно інститут військового капеланства, його історію та роль у задоволенні духовно-релігійних потреб військовослужбовців, досліджують українські науковці. Цікавими та змістовними у вивченні цього феномену стали праці Т. Калениченко та Р. Коханчука (Калениченко & Коханчук, 2017), А. Романік (Романік, 2017), Ю. Буракова та О. Томчука (Бураков & Томчук, 2021), І. Коропатніка з колегами (Коропатнік, Микитюк, Павлюк, & Петков, 2023), С. Тарасенка (Тарасенко, 2025), В. Петровича з колегами (Петрович, Чарікова, & Петрович, 2024) та низки інших українських дослідників. На відміну від своїх західних колег, згадані нами вчені, головну увагу присвятили висвітленню історії та суперечностей становлення

інституту капеланства в Україні, законодавчої бази, що регламентує його діяльність.

Мета та завдання статті. Незважаючи на значну увагу науковців до інституту військового капеланства, наразі спостерігається брак досліджень, що розглядають цей феномен у контексті волонтерських практик сучасного українського суспільства. З огляду на це, **мета** нашого дослідження полягає у концептуальному осмисленні військового капеланства як соціального феномену горизонтальної дії. Її досягнення передбачає вирішення таких дослідницьких завдань: 1) простежити історію виникнення та визначити сутність капеланства; 2) проаналізувати особливості становлення інституту військового капеланства в Україні; 3) розкрити військове капеланство як волонтерську практику, яка реалізується через горизонтальні соціальні зв'язки.

Методологія дослідження. Дослідження носить концептуально-теоретичний характер і ґрунтується на аналізі наукових джерел, історико-соціальних матеріалів та сучасних публікацій щодо військового капеланства. Методологічною основою є системний підхід, що дозволяє розглядати капеланство як соціальний феномен горизонтальної дії, а також порівняльний та історико-типологічний аналіз, які забезпечують простеження еволюції інституту капеланства та особливостей його становлення у сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу. Реалізація поставленої в дослідженні мети потребує концептуального окреслення поняття «капелан», яке в сучасному інтелектуальному дискурсі не має чіткого визначення. На думку М. Шкрібляка та Р. Ратушняка, така ситуація зумовлена тим, що зміст понять «капелан» і «військовий капелан» зазнавав змін упродовж цивілізаційного розвитку, а також трансформувався відповідно до їхнього нормативного закріплення в правовому контексті (Шкрібляк & Ратушняк, 2024, с. 222). Подібну позицію поділяють і Т. Калениченко та Р. Коханчук, зауважуючи, що «слово “капелан” поширене в багатьох іноземних мовах» у словниках воно визначене вкрай скромно і «має наліт звичайності чи буденності» (Калениченко & Коханчук, 2017, с. 5). Зазначену обставину дослідники зазвичай пояснюють тим, що інститут капеланства історично був пов'язаний із

проведенням богослужінь для військових, унаслідок чого тривалий час не мав інституціоналізованої форми. На наш погляд, ця позиція не позбавлена логіки, проте не враховує широкого історичного контексту формування військового капеланства. Нагадаємо, що термін зародився ще в часи раннього Середньовіччя і пов'язаний із постаттю святого Мартина Турського (317–397), який, згідно з переказами, віддав свого військового плаща (латинська назва *cappa*) нужденному. За кілька століть потому, на франкському церковному соборі *Concilium Germanicum* у 742 році були встановлені правила призначення священників, що супроводжували військо, яких з того часу почали називати «*capellani*» (Bachrach, 2025). З XVI ст., тобто часу виникнення регулярної армії, капеланство стало сталою інституцією, а не тимчасовою практикою воєнних кампаній (Tavala, 2016, с. 24).

Попри доволі тривале формування інституту капеланства, його справжня професіоналізація почалася тільки у XIX столітті. У цей період священники, які традиційно супроводжували військо та виконували переважно релігійні обов'язки, почали отримувати регулярну заробітну плату. Одночасно розширювалися й їхні функції: відтепер вони мали виховувати у солдатських полках моральні цінності, ґрунтовані на страху Божому, повазі до законів та сумлінному виконанні своїх обов'язків (Tavala, 2016, с. 25).

Перетворення капеланства на сталу та професійну інституцію супроводжувалося поступовим розширенням їхніх функцій. У першу чергу вони займалися ознайомленням військовослужбовців «з основами релігійного світогляду, з етичними засадами військової служби та громадянського обов'язку захисту держави» (Шкрібляк & Ратушняк, 2024, с. 222). Не менш вагомою була їхня роль у формуванні морального духу, а також «духу патріотизму, братерства та взаємоповаги, надання психологічної підтримки та духовних послуг різних конфесій для військовослужбовців у різних ситуаціях» (Шкрібляк & Ратушняк, 2024, с. 222).

Паралельно з процесом інституалізації та розширенням функцій військових капеланів проявлялися складнощі їхньої діяльності. Насамперед вони спричинені тим, що військовий капелан одночасно належить до двох

професійних культур: військового офіцера спеціального призначення та духовенства. Ці сфери відрізняються не лише освітою та експертними знаннями, а й завданнями, обов'язками та професійним етосом, що нерідко спричиняє внутрішнє напруження. Це посилюється тим, що у більшості країн капелани обслуговують усіх військовослужбовців, незалежно від їхніх релігійних традицій, що вимагає від них високого рівня міжконфесійної компетентності, толерантності та здатності адаптувати свою діяльність до різних духовних і культурних потреб. Така універсальна роль подекуди викликає як професійні, так і етичні дилеми, особливо коли релігійні переконання окремих військовослужбовців суперечать військовим наказам або нормам поведінки. Чималою перешкодою на шляху діяльності капеланів залишається й звичай військового керівництва, звиклого до жорсткої вертикалі влади, трактувати капелана лише як підлеглого виконавця, чію діяльність слід суворо вписувати в загальний план бойової підготовки (Liuski & Ubani 2020).

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що світове капеланство зародилося як горизонтальний соціальний феномен і спочатку функціонувало у формі добровільного душпастирського служіння під час воєнних походів, однак з часом набуло рис інституціоналізованої практики з притаманними їй формалізованими ролями, правилами та організаційними рамками. Подібний процес становлення спостерігався й в Україні, де, як і в арміях багатьох західних держав, він характеризується тривалою історією розвитку. Свідченням цьому, як стверджує українська дослідниця А. Романік, може стати присутність душпастиря у військових формаціях у князівські та козацькі часи чи офіційне запровадження служби капеланів наказом С. Петлюри від 17 квітня 1917 р. (Романік, 2017, с. 117). Після більшовицької окупації інститут капеланства ще деякий час продовжив існувати в таборах інтернованих військовослужбовців Армії УНР, проте після її остаточної демобілізації зник на багато десятиліть. У період Другої світової війни, Митрополит А. Шептицький та проф. В. Кубійовича зробили спробу його відродити, запровадивши капеланську службу в дивізії СС «Галичина» (Романік, 2017, с. 118), проте ця їхня ініціатива, в силу історичних та політичних чинників, не

набула сталого розвитку та загальнонаціонального виміру.

Відновлення, перерваної довготривалим радянським поневоленням, традиції українського військового капеланства, розпочалося тільки після здобуття Україною незалежності. Формальна можливість для цього сформува-лася завдяки ухваленню Закону України № 25 «Про свободу совісті та релігійні організації» (від 24 квітня 1991 р.), який став підставою для здійснення релігійних обрядів і пастирської діяльності не лише в культових спорудах, а й у місцях компактного перебування людей, що стало правовою підставою для духовної опіки у військових частинах. Звісно, попервах ця взаємодія «була безсистемною та спорадичною, тобто не було ані чіткої організації, ані інституційного оформлення. Релігійні організації активно надавали духовну підтримку військовим, але це більше залежало від ініціатив окремих священників і церков» (Тарасенко, 2025, с. 134). Паралельно велася й науково-організаційна робота, свідченням якої може стати науково-практичний симпозіум «Духовно-гуманітарні проблеми розбудови Збройних Сил України», який відбувся 12 травня 1994 р. у Львові. За його підсумками було прийнято рішення про створення консультативного органу – Міжцерковної ради з питань душпастирської роботи у збройних формуваннях України. Надалі питання забезпечення релігійних прав і свобод військовослужбовців систематично порушувалося в межах регулярних конференцій «Армія і духовність: свобода совісті та віровизнання» та низки інших науково-просвітницьких заходів, що об'єднували представників силових структур, науковців і духовенство (Бураков & Томчук 2021, с. 28–29).

Попри активну позицію української наукової спільноти та представників Церков, практичних результатів згаданих науково-організаційних та просвітницьких заходів, як стверджує Д. Садов'як, було не так багато. З одного боку, проявлявся поступ – священникам дали можливість відправляти молебні з нагоди урочистих подій, надавати духовне благословення під час складання військової присяги особовим складом, втім, з іншого – Церкву допустили тільки до війська, стримуючи водночас її доступ до військових, духовна опіка якими ніколи не обмежувалася публічними молебнями

(Садов'як, n.d.). Така ситуація, за словами протоієрея, була викликана тим, що «Міністерство Оборони України подекуди досить обережно, а подекуди досить індивідуально ставиться до будівництва храмів та діяльності священиків у війську» (Садов'як, n.d.). Близькі за змістом висновки щодо стану душпастирського супроводу військовослужбовців у перше десятиліття незалежності, зробила й українська дослідниця М. Долганова. Водночас вона відзначила активну участь церков у розв'язанні цієї проблеми, згадавши експеримент штабу Прикарпатського військового округу із залучення священника до виконання функцій гарнізонного капелана, і про створення міжконфесійних капеланських об'єднань у 1994, 2000 та у 2015 роках та їхню співпрацю зі Збройними Силами України (Долганова, 2025, с. 133–134).

Розглядаючи процес зародження інституту військового капеланства в Україні, не можна оминути увагою й внеску Всеукраїнської ради Церков та релігійних організацій, створеної у 1996 році. Хоча ця інституція не брала безпосередньої участі у створенні інституту військового капеланства, її внесок у його появу залишається колосальним. Це спричинено тим, що саме ВРЦіРО сприяла налагодженню діалогу між різними конфесіями, а згодом стала авторитетним міжконфесійним майданчиком, на якому питання реалізації свободи совісті та духовної опіки у силових структурах, в тому числі й армії, почали обговорюватися на загальнонаціональному рівні. Завдяки цьому проблема душпастирської опіки військовослужбовців була визнана суспільно значущою та почала активно обговорюватися не тільки на круглих столах та конференціях, а й публічних заходах. Крім того, ВРЦіРО виступала дорадчим органом у взаємодії релігійних організацій з державними структурами, зокрема з Міністерством оборони, порушуючи питання забезпечення релігійних прав військовослужбовців (Долганова, 2025, с. 133–134).

Активна позиція релігійних та міжконфесійних інституцій, навіть попри численні релігійні суперечки, давала чималі результати у сфері духовної опіки. Так, починаючи з 1999 року в межах церковних та міжконфесійних структур почали формуватися організаційні підрозділи, що забезпечували системну взаємодію з силовими структурами. В цьому контексті

можна згадати Синодальне управління УПЦ (МП) з питань взаємодії зі Збройними силами та іншими військовими формуваннями України, яке активно почало заявляти про себе від початку 2000-х років (*Синодальний відділ по взаємодії зі Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України, n.d.*), Синодальне управління духовно-патріотичного виховання Української православної церкви Київського патріархату у зв'язках зі Збройними силами та іншими військовими формуваннями України (Синодальне управління духовно-патріотичного виховання УПЦ КП у зв'язках із Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України, n.d.), Департамент патріаршої курії Української греко-католицької церкви з питань душпастирства у силових структурах України (Департамент військового капеланства Патріаршої курії УГКЦ, n.d.). Низка інших зацікавлених, як стверджує українська дослідниця Л. Владиченко, серед яких «римо-католицька церква в Україні, Всеукраїнський союз об'єднань євангельських християн-баптистів, Духовне управління мусульман України», призначили уповноважених з військово-релігійної співпраці (Владиченко, 2014, с. 181).

Згадані нами та чимало інших запроваджених церквами та релігійними організаціями заходів, започаткували доволі плідну військово-релігійну співпрацю, результатом якої стало ухвалення Директиви Міністра оборони України від 21 квітня 2006 р. № Д-25 «Про упорядкування питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних сил України» (Про впорядкування питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних сил України, 2006). Її поява сприяла практичному впровадженню в армії принципів свободи совісті та віросповідання, закріплених в українському законодавстві (Конституції (Конституція України, 1996) та Законі «Про свободу совісті та релігійні організації» (Про свободу совісті та релігійні організації, 1991), визначивши водночас механізм задоволення релігійних потреб військовослужбовців, правила їхнього доступу до богослужінь, релігійних обрядів і священнослужителів. Не менш значущим внеском у побудову інституційної системи душпастирської роботи стало підписання у 2008 році «Меморандуму про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних сил

України» між Міністерством оборони України та уповноваженими представниками церков і релігійних організацій України (Меморандум про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України, 2008). Поряд з іншим він засвідчив наміри сторін створити Раду у справах душпастирської опіки військовослужбовців при Міністерстві оборони України та розробити низку практичних заходів спрямованих «на поетапне впровадження у Збройних Силах України ефективної системи душпастирської опіки та створення інституту військового духовенства (капеланства)» (Меморандум про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України, 2008).

Усвідомлення військовим керівництвом значущості душпастирської опіки, що відбулося завдяки активній позиції релігійних структур та зростанню запиту з боку військовослужбовців, знайшло своє відображення не лише в підписанні вище згаданого меморандуму, а й у розробці проекту Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових, правоохоронних органах), який у лютому 2014 року було подано на розгляд Верховної Ради України (Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових, правоохоронних органах, 2014). Попри своєчасність появи цього документу, парламентський Комітет з питань культури його відхилив через низку недоліків та брак політичної підтримки (Васін, 2016).

Відсутність правового закріплення інституту військового капеланства, не завадила священнослужителям різних конфесій продемонструвати активну громадянську позицію, як під час Революції гідності, де вони практично засвідчили свою єдність з народом (Токман, 2017), так і російської збройної агресії. Попри невизначеність правового статусу, священники, які розпочали свою місію ще на Майдані, продовжили служіння в зоні бойових дій. Цей індивідуальний порив швидко переріс у системний рух, не останньою мірою завдяки оперативності церковних ієрархів. Використовуючи наявні структури, церковне керівництво почало впорядковувати стихійну діяльність, розробляючи перші внутрішні вимоги

до кандидатів. Так, приміром, згідно зі свідченнями голови Синодального управління військового духовенства ПЦУ, митрополита Іоана, капеланом могла стати людина, яка, по-перше, бажала «здійснювати своє служіння серед військових», розуміла «специфіку їхньої служби» та мала склад характеру, який дозволяв їй ефективно «контактувати з військовими» (Ковтунович & Привалко, 2019, с. 20–21). Після церковного відбору, документи відправляли до Генштабу, який, своєю чергою, перевіряв, «чи цей священник відповідає типу режимного об'єкта, в якому він служитиме (Ковтунович & Привалко, 2019, с. 26).

Отримавши організаційну підтримку релігійних центрів, капелани, опинившись серед військових, зосередилися на розв'язанні широкого спектра завдань, що виходили далеко за межі традиційного богослужіння. Зокрема, вони виконували роль духовних наставників, та, разом з офіцерами соціально-психологічної служби, надавали морально-психологічну підтримку військовим та їхнім родинам. Водночас вони «масово їздили з гуманітарною допомогою з усієї країни... везли все, що було необхідно для воїнів: продукти, одяг, медикаменти, амуніцію. Передавали туди техніку, як легкову, так і вантажну» (Долганова, 2025, с. 140). Не менш наполегливо представники релігійних спільнот та церковних структур проявляли себе в тилу, «організовували при храмах пункти прийому пожегтів, брали активну участь у різноманітних волонтерських організаціях» (Долганова, 2025, с. 139).

Окремим та надзвичайно важливим сектором роботи військових капеланів, на думку Т. Калениченко, Р. Коханчука, стала допомога пораненим. Багато з них активно долучалися до служіння в медичних закладах, де організовували святкові заходи, займалися пошуком необхідних медикаментів чи іншої гуманітарної допомоги. Вагому частину їхньої діяльності становила реабілітація осіб, які зазнали емоційних та психологічних травм. Ця робота не завершувалася в госпіталях, а отримувала подальший розвиток у храмах та релігійних спільнотах. Працюючи спільно з місцевим духовенством, капелани започатковували програми духовного відновлення, реабілітаційні курси при парафіях, а також спільні соціальні ініціативи та допомогу дітям, спрямовані на

підтримку й інтеграцію військовослужбовців (Калениченко & Коханчук, 2017, с. 46).

Зважаючи на широкий спектр завдань, волонтерські ініціативи українських військових капеланів дають підстави розглядати їхнє служіння як вагому складову горизонтальної соціальної взаємодії, де знаходять своє практичне втілення принципи добровільності та солідарності. До того ж їхня активна позиція є проявом громадянської самоорганізації, що цілком корелює з концепцією Р. Патнема. Згідно з його підходом, мережі громадянської взаємодії та довіри, яскравим прикладом яких стало українське капеланство, генерують соціальний капітал. Саме цей ресурс, за переконанням ученого, стає фундаментом для підвищення ефективності суспільних інститутів та зміцнення демократичного устрою в цілому (Патнем, 2001). Подібний, проте не тотожний погляд на природу громадянського суспільства, запропонував і Ю. Габермас. Для нього, як свідчить робота «Фактичність і значущість» (1992), воно проявляється як система соціальних комунікацій та інституційних форм самоорганізації, через які громадяни реалізують спільні цілі поза межами державного контролю. Змістом цих комунікацій, як стверджує вчений, є спільні об'єкти інтересу, вироблення правил взаємодії та колективних поглядів, а також реалізація комунікативної влади через здатність суспільства розпізнавати, ідентифікувати й тематизувати латентні проблеми соціальної інтеграції (Habermas, 1996, с. 358–367).

Розглядаючи громадянське суспільство як динамічну мережу взаємодій, у межах якої формуються спільні норми та механізми координації дій, що забезпечують соціальну згуртованість і можливість колективного вирішення суспільних проблем, Ю. Габермас фактично заклав концептуальні підвалини для інтерпретації діяльності неінституціалізованих капеланів-волонтерів, які поїхали допомагати на фронт, як прояву громадянського суспільства у дії. Створюючи мережі взаємодопомоги, духовного супроводу та соціальної підтримки, ці капелани сприяли зміцненню суспільної солідарності й утвердженню моральних та етичних норм там, де можливості формальних інституцій або держави залишалися вкрай обмеженими.

Активна громадянська позиція військових капеланів та церковних ієрархів не залишилася

поза увагою держави, спонукавши її до легітимізації військового капеланства. Зокрема, 2 липня 2014 р. Міністерство оборони України видало розпорядження № 677 «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у ЗС України, Національній гвардії, Державній спеціальній службі транспорту та Державній прикордонній службі» (Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії, Державній спеціальній службі транспорту та Державній прикордонній службі, 2014), яким відповідним міністерствам доручило підготувати положення про службу військового духовенства. Воно було затверджене та введене в дію 27 січня 2015 року наказом Міністра оборони України № 40 (Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України, 2015).

Попри те, що вище згадане Положення визначало порядок призначення капеланів, їхні основні завдання та функції, регламентувало діяльність і взаємодію військових священників (капеланів) з органами військового управління, Радою у справах душпастирської опіки при МО України та гарантувало дотримання свободи світогляду та віросповідання у сфері служби військового духовенства (Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України, 2015), воно втратило свою чинність відповідно до Наказу Міністерства оборони № 685 від 14 грудня 2016 року. Ним було затверджено нове Положення, що регламентує службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України (Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України, 2016).

Усі згадані нами розпорядження та накази, в тому числі й ті, що закріплювали Положення про капеланську службу стали важливими відомчими нормативними актами, що регламентували діяльність капеланів у підлеглих МО силових структурах, проте не мали загальнонаціональної юридичної сили, а тому не могли забезпечити дотримання прав усіх військовослужбовців на свободу світогляду та віросповідання. Крім того, такі нормативні документи регламентували тільки внутрішні процедури, оминаючи своєю увагою вироблення єдиних

стандартів відбору та статус капеланів у складі військових формувань. Великою проблемою, як стверджує О. Саган, залишалося й те, що командири вважали «капеланів відповідальними за морально-психологічний стан військової частини (мотивування військових, патріотичне виховання, боротьба із суїцидними проявами, подолання пияцтва, т. зв. «позастатутних відносин» тощо)» (Саган & Гарат, 2023, с. 61–62).

Покладання на капеланів завдань морально-патріотичного виховання спричинило критичну реакцію з боку низки церков. Їхні представники вбачали в цьому загрозу перетворення капеланства на елемент військово-політичного апарату з підпорядкуванням військовому командуванню. У прагненні поширити свій вплив на військових, вони наполягали на праві самостійно визначати зміст, форми та методи душпастирської діяльності, а також характер і рівні взаємодії з військовим командуванням. У межах такого підходу ідеальною моделлю часто розглядається організація капеланського служіння за зразком стаціонарної парафіяльної структури. Втім, таку позицію, як справедливо зауважує О. Саган, поділяли не всі церкви та релігійні організації, вважаючи її неефективною в умовах багатоконфесійного військового середовища (Саган & Гарат, 2023, с. 62).

Незважаючи на певні концептуальні дискусії щодо ролі капелана, початок повномасштабної війни спричинив масштабну мобілізацію релігійних спільнот – від християнських конфесій до мусульманських та єврейських громад. Звісно, попервах цей потужний соціальних рух мав здебільшого стихійний характер, а тому, як цілком справедливо зауважує О. Саган, залишав нерозв'язаними проблеми «матеріального забезпечення капеланів, їхнього рівня підготовки (знання основ військової справи та медицини, військово-гуманітарна та військово-психологічна підготовка), страхового захисту, соціальних гарантій сімей тощо» (Саган & Гарат, 2023, с. 65). Важливою перепорою для належного капеланського служіння залишалася відсутність належної координації з силовими структурами та між конфесіями.

Не варто забувати й того, що збройна агресія істотно посилила міжконфесійні протистояння у православному середовищі. Здебільшого вони були спричинені дещо неоднозначною позицією УПЦ МП. На противагу більшості

українських конфесій, які делегували своїх представників на фронт як волонтерів чи капеланів, УПЦ МП дистанціювалася від мілітарної сфери: її представники офіційно не здійснювали капеланські поїздки до зони бойових дій, обмежуючись переважно миротворчими ініціативами та гуманітарною допомогою. За оцінкою українського дослідника С. Филипчука, така ситуація була зумовлена публічною позицією Митрополита Онуфрія, який закликав до порозуміння та християнської любові та не визнавав Росію агресором (Филипчук, 2015, с. 164–165).

Розглянуті нами та низки інших проблем, що виникли у діяльності військових капеланів та священників-волонтерів вказували на гостру потребу нормативного врегулювання капеланської служби. Відповіддю на неї стала розробка, а згодом і ухвалення Закону України «Про Службу військового капеланства» (Про Службу військового капеланства, 2021). Він закріпив офіційний статус капеланів у складі Збройних сил та інших силових формувань, визначив права, обов'язки та повноваження капеланів, а також порядок взаємодії з командуванням та уповноваженими від релігійних організацій. Крім того, Закон встановив вимоги до професійної підготовки, освіти та відбору капеланів, тим самим унормував їхню діяльність, заклавши водночас підвалини для їхньої системної інтеграції у військові підрозділи. У такий спосіб було зроблено важливий крок до інституціоналізації капеланства та його перетворення на складову системи морально-психологічного забезпечення Збройних сил України.

Водночас передбачені законом вимоги щодо конфесійної належності та державної реєстрації релігійних організацій фактично унеможливили участь представників УПЦ (МП) у військовому капеланстві. Унаслідок цього ця конфесія наразі не представлена в офіційній системі військового капеланства і залишається поза процесом його інституційного розвитку, навіть попри те, що частина її духовенства від початку війни демонструвала громадянську відданість, долучившись до збору гуманітарної допомоги та забезпечення різноманітних потреб фронту.

Попри певні обмеження, ухвалення Закону сприяло формалізації капеланської служби

та перетворенню її на повноцінну державну інституцію, що, у супереччю з викликами, дозволило до 2022 року запровадити у Збройних Силах України близько 180 штатних посад військових капеланів (Саган & Гарат, 2023, с. 67). Звісно, масштаби війни, а отже і чисельність особового складу, робили кількість капеланських посад вкрай обмеженою. Це спричинило необхідність значного розширення служби, унаслідок чого станом на жовтень 2025 року її загальна чисельність становила близько 1700 осіб (У Києві відбувся брифінг Служби військового капеланства Збройних Сил України, 2025). Разом зі зростанням чисельності інституціоналізованої капеланської служби почали проявлятися й перші виклики, серед яких важливими залишаються проблема жіночого капеланства та поліконфесійність української армії (Мокренчук, 2025). Водночас варто зауважити, що випадків офіційно зафіксованого тиску з боку держави на капеланську службу України наразі не виявлено, що, на наш погляд, свідчить про прагнення держави вибудувати взаємодію з релігійними організаціями на засадах партнерства.

Паралельно з офіційною капеланською службою свою діяльність і надалі продовжують священники-волонтери, які, проявляючи активну громадянську позицію, надають духовну, морально-психологічну й гуманітарну підтримку військовим у зоні бойових дій і шпиталях, а також їхнім родинам і близьким загиблих. Цей унікальний, на наш погляд, симбіоз волонтерських практик та інституціалізованого капеланства став своєрідним дзеркалом українського суспільства, яке проявляючи «горизонтальну» енергію, переходить від спонтанних практик до формування стійкої моделі національної резильєнтності.

Висновки. Становлення інституту військового капеланства, яке розпочалося ще на початку української незалежності, було тісно пов'язане з переосмисленням ролі релігії у ЗСУ та пошуком оптимальних форм задоволення духовних потреб військовослужбовців. Особливо активно проявили себе Церкви та наукова спільнота. У прагненні виробити механізми реалізації права військовослужбовців на свободу совісті та віросповідання, вони організували низку науково-організаційних та просвітницьких заходів, наслідки яких тривало

залишалися дещо обмеженими, в тому числі й через відсутність розуміння ролі капеланів у війську. Попри це, священникам таки дозволили відправляти молебні з нагоди урочистих подій та благословляти особовий склад під час складання військової присяги, обмеживши водночас доступ Церкви до повсякденного життя військових.

Зростання суспільного запиту на душпастирську освіту у війську супроводжувалося усвідомленням її значущості з боку представників Міністерства оборони України, яке поступово напрацьовувало нормативну базу, що, з одного боку, дало можливість перейти від загальних рекомендацій, які командири подекуди тлумачили довільно, до розробки практичних заходів спрямованих на створення інституту військового капеланства, а з іншого – активізувати на рівні держави проблему капеланського служіння.

Попри значні зусилля церков, релігійних організацій та державних структур, до 2014 року інститут військового капеланства залишався інституційно неформальним. Ця обставина не завадила священнослужителям різних конфесій продемонструвати активну громадянську позицію, як під час Революції Гідності, так і довготривалого протистояння російській військовій агресії. Вже на початку бойових дій, священники різних конфесій, розгорнули служіння в зоні конфлікту, де, здебільшого на волонтерських засадах, вони виконували роль духовних наставників, та, разом з офіцерами соціально-психологічної служби, надавали морально-психологічну підтримку військовим, їхнім родинам та сім'ям загиблих. Відсутність інституціалізації їхньої діяльності супроводжувалася низкою викликів, які спонукали державу ухвалити закон, що регламентував капеланське служіння, перетворюючи його з волонтерської ініціативи на формалізовану та чітко організовану державну службу. Її поява не припинила волонтерської діяльності священників, які, попри численні складнощі, й надалі надають всебічну підтримку військовим та їхнім родинам, тим самим зберігаючи «горизонтальну» енергію, а з нею й здатність українського суспільства розвивати громадянське суспільство та знизу витворювати необхідні для стабільного розвитку держави суспільні інституції.

Список використаних джерел:

- Bachrach D. (2025, December 23). The medieval origins of military chaplaincy. *Medievalists.net*. URL: <https://www.medievalists.net/2025/12/medieval-origins-military-chaplaincy/>.
- Besterman-Dahan K., Gibbons S. W., Barnett S. D., & Hickling E. J. (2012). The role of military chaplains in mental health care of the deployed service member. *Military Medicine*, 177(9), 1028–1033. <https://doi.org/10.7205/MILMED-D-12-00071>.
- Carey L. B., & Hodgson T. J. (2018). Chaplaincy, spiritual care and moral injury: Considerations regarding screening and treatment. *Frontiers in Psychiatry*, 9, Article 619, 1–10. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2018.00619>.
- Grimell J. (2025). Ukrainian military chaplaincy in war: An introduction. *Health and Social Care Chaplaincy*, 12(2), 106–132. <https://doi.org/10.1558/hssc.31916>.
- Grimell J., & Bradly H. (2022). The dynamics of spiritual care among Swedish hospital chaplains: Approaching the future in the present. *Health and Social Care Chaplaincy*, 10(1), 9–26. <https://doi.org/10.1558/HSCC.18737>.
- Habermas J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (W. Rehg, Trans.). MIT Press.
- Liuski T., & Ubani M. (2020). How is Military Chaplaincy in Europe Portrayed in European Scientific Journal Articles between 2000 and 2019? *A Multidisciplinary Review. Religions*, 11(10), 540. <https://doi.org/10.3390/rel11100540>.
- Stallinga B. A. (2013). What spills blood wounds spirit: Chaplains, spiritual care, and operational stress injury. *Reflective Practice: Formation and Supervision in Ministry*, 33, 13–31.
- Tavala E. (2016). The juridical status of the chaplains in European armed forces. *Jurnalul de Studii Juridice*, 11(3–4), 23–41.
- Wortmann J. H., Eisen E., Hundert C., Jordan A. H., Smith M. W., Nash W. P., & Litz B. T. (2017). Spiritual features of war-related moral injury: A primer for clinicians. *Spirituality in Clinical Practice*, 4(4), 249–261. <https://doi.org/10.1037/scp0000140>.
- Zahn G. C. (1969). *The military chaplaincy: A study of role tensions in the Royal Air Force*. Toronto, ON: University of Toronto Press.
- Бураков Ю. В., Томчук О. А. (2021). Відродження капеланства в сучасному українському війську. *Військово-науковий вісник*, 36(2021), 27–44. <https://doi.org/10.33577/2313-5603.36.2021.27-44>.
- Васін М. (2016). Перспективи розвитку релігійного законодавства України. Інститут релігійної свободи (IRS). URL: https://old.irs.in.ua/index.php?Itemid=64&catid=37%3Aart&id=1714%3A1&lang=uk&option=com_content&view=article.
- Владиченко Л. (2014). Досвід упровадження військового священства (капеланства) у Збройних Силах України. *Схід*, 1(127), 180–185. [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2014.1\(127\).23127](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2014.1(127).23127).
- Департамент військового капеланства Патріаршої курії УГКЦ (n.d.). Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/curia/pastoral-council/department-of-military-chaplaincy/>.
- Долганова М. В. (2025). Історичний досвід створення та функціонування інституту військових капеланів у постсоціалістичних країнах (90-ті роки ХХ – початок ХХІ століття): дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії, спеціальність 032 «Історія та археологія». Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного, Львів.
- Калениченко Т., Коханчук Р. (2017). *Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів (2-ге вид., розширене і доповнене)*. Київ: Маханаїм Принт.
- Ковтунович Т., Привалко Т. (уклад.) (2019). *Капелани. На службі Богу і Україні*. Київ: Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinpr.gov.ua/elektronni-vydannya/kapelany-na-sluzhbi-bogu-i-ukrayini>.
- Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР (1996, 28 червня). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. (2023). *Військова капеланська діяльність в Україні: етапи становлення, нормативно-правове забезпечення, особливості здійснення під час воєнного стану, закордонний досвід*. Київ: Професіонал.
- Меморандум про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України : меморандум 10.11.2008. Міністерство оборони України та уповноважені представники Церков і релігійних організацій України. *Нормативно-правова база. Міністерство оборони України*. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/memorandum-pro-spiivpracyu-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-vijskovosluzhbovcziv-zs-ukraini>.
- Мокренчук О. (2025, 13 жовтня). Брифінг Служби військового капеланства: виклики і можливості для служителів. *PICU – Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/brifing-sluzhbi-vijskovogo-kapelanstva-ukrinformi-vikliki-i-mozhливosti-dlya-sluzhriteliv_n159556.

Патнем Р. (2001). Гра в кеглі наодинці: занепад соціального капіталу Америки. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n21texts/putnem.htm>.

Петрович В. В., Чарікова І. В., Петрович В. С. (2024). Капеланство в українських військових формаціях: історичний аспект. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки, 35(74), 216–221. <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/1.31>.

Про впорядкування питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України : Директива № Д-25. Міністерство оборони України (2006, 21 квітня). База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v-025322-06>.

Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України : наказ № 40. (2015, 27 січня). Міністерство оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-ministerstva-oboroni-ukraini-n40-vid-27-01-2015-pro-zatverdzhennia-polozhennia-pro-sluzhbu-viiskovogo-dukhovenstva-kapelansku-sluzhbu-u-zbroinikh-silakh-ukraini>.

Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України : наказ № 685. Міністерство оборони України. (2016, 14 грудня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text>.

Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>.

Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії, Державній спеціальній службі транспорту та Державній прикордонній службі : розпорядження № 677-р. Кабінет Міністрів України. (2014, 2 липня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-2014-%D1%80#Text>.

Про Службу військового капеланства : Закон України № 1915-IX (2021, 30 листопада). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>.

Проект Закону України про внесення змін до деяких законів України (щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових, правоохоронних органах № 1153 від 02 грудня 2014 р. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52590.

Романік А. (2017). Феномен військового капеланства в зоні бойових дій на Сході України (за матеріалами фондової колекції НМІУ). *Науковий вісник Національного музею історії України*, 1(1), 117–120.

Саган О., Гарат І. (2023). Концептуальні питання та етапи становлення військового капеланства у незалежній Україні. *Філософська думка*, (1), 59–74. <https://doi.org/10.15407/fd2023.01.059>.

Садов'як Д. (n.d.). Церква і військо в Україні: шляхи співпраці. *Hram.in.ua*. <https://hram.in.ua/biblioteka/osnovu-viry/261-book261/3141-title3690>.

Синодальне управління духовно-патріотичного виховання УПЦ КП у зв'язках із Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України. (n.d.). URL: <https://www.kievpatrarmy.org.ua>.

Синодальний відділ по взаємодії зі Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України (n.d.). URL: <https://church.ua/sinodalnye-otdely/>.

Тарасенко С. В. (2025). Українське капеланство в контексті державно-релігійних процесів: історичний та сучасний вимір. *Історія України*, (2), 131–138. <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/2.19>.

Токман В. В. (2017). Соціально значуща діяльність релігійних організацій України в сучасних суспільно-політичних умовах. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень (12 с.). URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-09/relig_org_Ukr-953c2.pdf.

У Києві відбувся брифінг Служби військового капеланства Збройних Сил України. (2025, 15 жовтня). *Інститут релігійної свободи*. URL: <https://irf.in.ua/p/188>.

Филипчук С. В. (2015). Досвід капеланства в умовах АТО. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: *Історичне релігієзнавство*, (12), 161–169. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3952/>.

Шкрібляк М., & Ратушняк Р. (2024). Капеланство як духовно-релігійна складова суспільства та Збройних Сил України. *Altitudo Mundi Spiritualis*, 17–18. <https://doi.org/10.37835/AMS-2024-17-18-04-6.01>.

References:

Bachrach, D. (2025, December 23). The medieval origins of military chaplaincy. *Medievalists.net*. URL: <https://www.medievalists.net/2025/12/medieval-origins-military-chaplaincy/> [in English].

Besterman-Dahan, K., Gibbons, S. W., Barnett, S. D., & Hickling, E. J. (2012). The role of military chaplains in mental health care of the deployed service member. *Military Medicine*, 177(9), 1028–1033. <https://doi.org/10.7205/MILMED-D-12-00071> [in English].

Carey, L. B., & Hodgson, T. J. (2018). Chaplaincy, spiritual care and moral injury: Considerations regarding screening and treatment. *Frontiers in Psychiatry*, 9, Article 619, 1–10. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2018.00619> [in English].

- Grimell, J. (2025). Ukrainian military chaplaincy in war: An introduction. *Health and Social Care Chaplaincy*, 12(2), 106–132. <https://doi.org/10.1558/hssc.31916> [in English].
- Grimell, J., & Bradby, H. (2022). The dynamics of spiritual care among Swedish hospital chaplains: Approaching the future in the present. *Health and Social Care Chaplaincy*, 10(1), 9–26. <https://doi.org/10.1558/HSCC.18737> [in English].
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (W. Rehg, Trans.). MIT Press [in English].
- Liuski, T., & Ubani, M. (2020). How is Military Chaplaincy in Europe Portrayed in European Scientific Journal Articles between 2000 and 2019? *A Multidisciplinary Review. Religions*, 11(10), 540. <https://doi.org/10.3390/rel11100540> [in English].
- Stallinga, B. A. (2013). What spills blood wounds spirit: Chaplains, spiritual care, and operational stress injury. *Reflective Practice: Formation and Supervision in Ministry*, 33, 13–31 [in English].
- Tavala, E. (2016). The juridical status of the chaplains in European armed forces. *Jurnalul de Studii Juridice*, 11(3–4), 23–41 [in English].
- Wortmann, J. H., Eisen, E., Hundert, C., Jordan, A. H., Smith, M. W., Nash, W. P., & Litz, B. T. (2017). Spiritual features of war-related moral injury: A primer for clinicians. *Spirituality in Clinical Practice*, 4(4), 249–261. <https://doi.org/10.1037/scp0000140> [in English].
- Zahn, G. C. (1969). *The military chaplaincy: A study of role tensions in the Royal Air Force*. Toronto, ON: University of Toronto Press [in English].
- Burakov, Yu. V., & Tomchuk, O. A. (2021). Vidrozhennia kapelanstva v suchasnomu ukrainskomu viisku. [The revival of chaplaincy in the modern Ukrainian army]. *Viiskovo-naukovi visnyk*, 36(2021), 27–44. <https://doi.org/10.3357/72313-5603.36.2021.27-44> [in Ukrainian].
- Vasin M. (2016). Perspektyvy rozvytku relihiinoho zakonodavstva Ukrainy. [Prospects for the development of religious legislation in Ukraine]. *Instytut relihiinoi svobody (IRS). [Institute for Religious Freedom]*. Retrieved from: https://old.irs.in.ua/index.php?Itemid=64&catid=37%3Aart&id=1714%3A1&lang=uk&option=com_content&view=article [in Ukrainian].
- Vladychenko, L. (2014). Dosvid uprovadzhennia viiskovoho sviashchenstva (kapelanstva) u Zbroinykh Sylakh Ukrainy. [Experience in implementing military chaplaincy in the Armed Forces of Ukraine]. *Skhid*, 1(127), 180–185. [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2014.1\(127\).23127](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2014.1(127).23127). [in Ukrainian].
- Departament viiskovoho kapelanstva Patriarshoi kurii UHKTs [Department of Military Chaplaincy of the Patriarchal Curia of the Ukrainian Greek Catholic Church.] (n.d.). *Ukrainska Hreko Katolytska Tserkva [Ukrainian Greek Catholic Church]*. Retrieved from: <https://ugcc.ua/curia/pastoral-council/department-of-military-chaplaincy/> [in Ukrainian].
- Dolhanova, M. V. (2025). Istorychnyi dosvid stvorennia ta funktsionuvannia instytutu viiskovykh kapelaniv u post-sotsialistychnykh krainakh (90-ti roky XX – pochatok XXI stolittia) [Historical experience of establishing and operating military chaplaincy institutions in post-socialist countries (1990s – early 21st century)]. *Dysertatsiia na здobuttia naukovo-ho stupenia doktora filosofii, spetsialnist 032 “Istoriia ta arkheolohiia”*. Natsionalna akademiia sukhoputnykh viisk im. hetmana P. Sahaidachnoho, Lviv [in Ukrainian].
- Kalenychenko, T., & Kokhanchuk, R. (2017). *Buty poruch. Osnovy viiskovoho kapelanstva dlia viiskovykh i volonteriv (2-he vyd., rozshyrene i dopovnene)* [Being there. Fundamentals of military chaplaincy for military personnel and volunteers (2nd edition, expanded and supplemented)]. Kyiv: Makhanaim Prynt [in Ukrainian].
- Kovtunovych, T., & Pryvalko, T. (Uklad.). (2019). *Kapelany. Na sluzhbi Bohu i Ukraini*. [Chaplains. Serving God and Ukraine. Kyiv: Ukrainian Institute of National Remembrance]. Kyiv: Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty. Retrieved from: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/kapelany-na-sluzhbi-bogu-i-ukrayini> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine (1996). *Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy № 254k/96 VR* [Constitution of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Koropatnik, I. M., Mykytiuk, M. A., Pavliuk, O. O., & Pietkov, S. V. (2023). *Viiskova kapelanska diialnist v Ukraini: etapy stanovlennia, normatyvno-pravove zabezpechennia, osoblyvosti zdiisnennia pid chas voiennoho stanu, zakordonnyi dosvid*. [Military chaplaincy in Ukraine: stages of development, regulatory and legal framework, specific features of implementation during martial law, international experience]. Kyiv: Profesional [in Ukrainian].
- Ministry of Defense of Ukraine (2008). *Memorandum pro spivpratsiu u spravakh dushpastyrskoi opiky viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy: memorandum 10.11.2008* [Memorandum of cooperation on pastoral care for servicemen of the Armed Forces of Ukraine]. Retrieved from: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normatyvno-pravova-baza/memorandum-pro-spivpraczu-u-spravah-dushpastyrskoi-opiky-vijskovosluzhbovcziv-zs-ukraini> [in Ukrainian].
- Mokrenchuk, O. (2025, 13 zhovtnia). *Bryfinh Sluzhby viiskovoho kapelanstva: vyklyky i mozhlyvosti dlia sluzhyteliv* [Briefing by the Military Chaplaincy Service: Challenges and Opportunities for Chaplains]. *RISU – Relihiino-infor-*

matsiina sluzhba Ukrainy. Retrieved from: https://risu.ua/brifing-sluzhbi-vijskovogo-kapelanstva-u-ukrinformi-vikliki-i-mozhливosti-dlya-sluzhriteliv_n159556 [in Ukrainian].

Putnam, R. (2001). Hra v kehli naodyntsi: zanepad sotsialnoho kapitalu Ameryky [Bowling Alone: America's Declining Social Capital]. *Nezalezhnyi kulturolohichnyi chasopys "I"*. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n21texts/putnem.htm> [in Ukrainian].

Petrovych, V. V., Charikova, I. V., & Petrovych, V. S. (2024). Kapelanstvo v ukrainskykh viiskovykh formatsiakh: istorychnyi aspekt [Chaplaincy in Ukrainian military formations: historical aspect]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Istorychni nauky*, 35(74), 216–221. <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/1.31> [in Ukrainian].

Ministry of Defense of Ukraine (2006). Pro vporiadkuvannia pytan zadovolennia relihiinykh potreb viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy: dyrektyva № D-25 [On regulating matters related to meeting the religious needs of servicemen of the Armed Forces of Ukraine: Directive No. D-25]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v-025322-06> [in Ukrainian].

Ministry of Defense of Ukraine (2015). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro sluzhbu viiskovoho dukhovenstva (kapelansku sluzhbu) u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: nakaz № 40 [On approval of the Regulations on the military clergy service (chaplaincy service) in the Armed Forces of Ukraine: Order No. 40]. Retrieved from: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-ministerstva-oboroni-ukraini-n40-vid-27-01-2015-pro-zatverdzhennia-polozhennia-pro-sluzhbu-viiskovogo-dukhovenstva-kapelansku-sluzhbu-u-zbroinikh-silakh-ukraini> [in Ukrainian].

Ministry of Defense of Ukraine (2016). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro sluzhbu viiskovoho dukhovenstva (kapelansku sluzhbu) u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: nakaz № 685 [On approval of the Regulations on the military clergy service (chaplaincy service) in the Armed Forces of Ukraine: Order No. 685]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text> [in Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine (1991). Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy vid 23.04.1991 № 987-XII [On Freedom of Conscience and Religious Organizations: Law of Ukraine No. 987-XII of April 23, 1991]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> [in Ukrainian].

Cabinet of Ministers of Ukraine (2014). Pro sluzhbu viiskovoho dukhovenstva (kapelansku sluzhbu) u Zbroinykh Sylakh, Natsionalnii hvardii, Derzhavnii spetsialnii sluzhbi transportu ta Derzhavnii prykordonnii sluzhbi: rozporiadzhennia № 677 r.) [On the military chaplaincy service in the Armed Forces, National Guard, State Special Transport Service, and State Border Guard Service: Order No. 677 of XII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-2014-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine (2021). Pro Sluzhbu viiskovoho kapelanstva: Zakon Ukrainy № 1915 IX [About the Military Chaplaincy Service: Law of Ukraine No. 1915 IX.]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text> [in Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine (2014). Proekt Zakonu Ukrainy pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy (shchodo zaprovadzhennia instytutu sviashchennosluzhyteliv (kapelaniv) u viiskovykh, pravookhoronnykh orhanakh № 1153 vid 02 hrudnia 2014 r. [Draft Law of Ukraine on Amendments to Certain Laws of Ukraine (regarding the introduction of clergy (chaplains) in the military and law enforcement agencies) No. 1153 of December 2, 2014]. *Ofitsiinyi portal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Retrieved from: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52590 [in Ukrainian].

Romanik, A. (2017). Fenomen viiskovoho kapelanstva v zoni boiovykh dii na Skhodi Ukrainy (za materialamy fondovoi kolektsii NMIU). [The phenomenon of military chaplaincy in the combat zone in eastern Ukraine (based on materials from the NMU collection)]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy*, 1(1), 117–120 [in Ukrainian].

Sahan, O., & Harat, I. (2023). Kontseptualni pytannia ta etapy stanovlennia viiskovoho kapelanstva u nezalezhnii Ukraini. [Conceptual issues and stages of development of military chaplaincy in independent Ukraine]. *Filosofska dumka*, (1), 59–74. <https://doi.org/10.15407/fd2023.01.059> [in Ukrainian].

Sadoviak, D. (n.d.). Tserkva i viisko v Ukraini: shliakhy spivpratsi. [The Church and the military in Ukraine: ways of cooperation]. *Hram.in.ua*. Retrieved from: <https://hram.in.ua/biblioteka/osnovy-viry/261-book261/3141-title3690> [in Ukrainian].

Synodalne upravlinnia dukhovno patriotychnoho vykhovannia UPTs KP u zviazkakh iz Zbroinymy Sylamy ta inshymy viiskovymy formuvanniamy Ukrainy [Synodal Department for Spiritual and Patriotic Education of the Ukrainian Orthodox Church-Kyivan Patriarchate in relations with the Armed Forces and other military formations of Ukraine] (n.d.). Retrieved from: <https://www.kievpatrarmy.org.ua> [in Ukrainian].

Synodalnyi viddil po vzaiemodii zi Zbroinymy Sylamy ta inshymy viiskovymy formuvanniamy Ukrainy [Synodal Department for Interaction with the Armed Forces and Other Military Formations of Ukraine] (n.d.). Retrieved from: <https://church.ua/sinodalnye-otdely/>.

Tarasenko, S. V. (2025). Ukrainske kapelanstvo v konteksti derzhavno relihiinykh protsesiv: istorychnyi ta suchasnyi vymir [Ukrainian chaplaincy in the context of state religious processes: historical and contemporary dimensions]. *Istoriia Ukrainy*, (2), 131–138. <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/2.19> [in Ukrainian].

Tokman, V. V. (2017). Sotsialno znachushcha diialnist relihiinykh orhanizatsii Ukrainy v suchasnykh suspilno politychnykh umovakh. Analitychna zapyska. [Socially significant activities of religious organizations in Ukraine in the current socio-political conditions]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen* (12 p). Retrieved from: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-09/relig_org_Ukr-953c2.pdf [in Ukrainian].

U Kyievi vidbuvsia bryfinh Sluzhby viiskovoho kapelanstva Zbroinykh Syl Ukrainy [A briefing by the Military Chaplaincy Service of the Armed Forces of Ukraine was held in Kyiv] (2025, 15 zhovtnia). *Instytut relihiinoi svobody*. [Institute for Religious Freedom]. Retrieved from: <https://irf.in.ua/p/188> [in Ukrainian].

Fylypchuk, S. V. (2015). Dosvid kapelanstva v umovakh ATO [Chaplains experience in ATO conditions]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii: *Istorychne relihiieznavstvo*, (12), 161–169. URL: <https://eprints.ua.edu.ua/id/eprint/3952/> [in Ukrainian].

Shkribliak, M., & Ratushniak, R. (2024). Kapelanstvo yak dukhovno-relihiina skladova suspilstva ta Zbroinykh Syl Ukrainy [Chaplaincy as a spiritual and religious component of society and the Armed Forces of Ukraine]. *Altitudo Mundi Spiritualis*, 17–18. <https://doi.org/10.37835/AMS-2024-17-18-04-6.01> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 25.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026